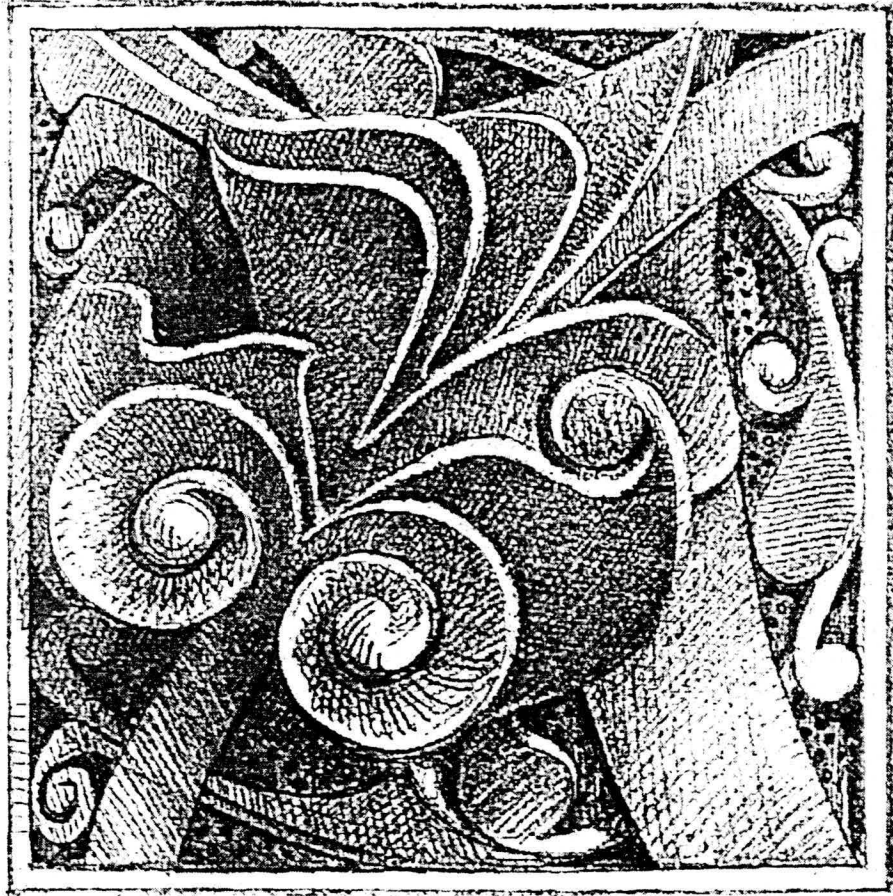

SEMRA ÖGEL'E ARMAĞAN

Mimarlık ve Sanat Tarihi Semineri

Desen Divriği Ulucamisi - Kuzey Taç Kapisından Ayrıntı / Traugott Wöhrin

20 - 21 Mayıs 1999
İTÜ Mimarlık Fakültesi - Taşkışla
109 Numaralı Salon

20 MAYIS 1999 PERŞEMBE

I. OTURUM

9.30	Açılış Konuşmaları
10.00-10.20	Metin SÖZEN "Günümüz Türkiye'sinde Sanat ve Mimarlık Tarihi Eğitiminin Önemi"
10.25-10.45	Bureu ÖZGÜVEN "Osmanlı-Batı Sanatsal İlişkilerine Dair Araştırmalara Genel Bir Bakış"
10.45-11.15	ARA
11.15-11.35	Aygül AĞIR "Seyyid Nuh'un Venedik Haritası"
11.40-12.00	Aykut GÜRÇAĞLAR "Avrupa Sanatında Osmanlı-Türk İmgesinin Dönüşümü"
12.05-12.25	İlknur KOLAY "Bir Orientalist Figür: Büyük Adam"
12.30-14.00	ÖĞLE YEMEĞİ ARASI

20 MAYIS 1999 PERŞEMBE

II. OTURUM

14.00-14.20	Şule YUM "Osmanlı Resim Sanatı ve Müzik"
14.25-14.45	Süleyman KIRIMTAYF "Osmanlı Sarayı ve Sanatçılar"
14.50-15.10	Aydın POLATKAN "Süleymaniye Camisi ve Ayasofya: Bir Atıf"
15.10-15.40	ARA
15.40-16.00	Afife BATUR "D'Aronco'nun Çeşme Onarımları"
16.05-16.25	Turgut SANER "Beykoz'da İshak Ağa Çeşmesi"
16.30-16.50	Aras NEFTÇİ "18. Yüzyıl Kuş Evleri"
17.00	KOKTEYL

21 MAYIS 1999 CUMA

III. OTURUM

9.30-9.50	Metin AHUNBAŞY "Dara Araştırmaları"
9.55-10.15	Ali Uzay PEKER "Anadolu'nun 13. Yüzyılımı Anlamak"
10.20-10.40	Günkut AKIN "Perili Köşk: Tekinsiz Olan ve Modernite"
10.40-11.10	ARA
11.10-11.30	Zeynep KUBAN "Frida Kahlo ve Kırk Sütunu"
11.35-11.55	Fulya ERUZ "Mimari Form: Kullanımının Küçük Sanatlara Yansması"
12.00-12.20	Filiz ÖZER "Çağdaş Eşya Tasarımında Tarihçellik"
12.20	KAPANIŞ

22 Şubat 1999

Sayın *Dr. Burcu Özgüven*

Prof.Dr.Semra Ögei'nin fiili hizmet süresinin sona erdiği nedeniyle, onun yönetiminde doktora yapmış olan araştırmacıların bildirileriyle katılabilecekleri bir seminer düzenlenmesi düşünülmüştür. Aynı zamanda hocamızın doğum yıldönümü de olan 20 Mayıs 1999 tarihinde gerçekleştirilmesi öngörülen ve olanaklar çerçevesinde bir yayına da dönüştürülebiyecek olan bu seminere bir bildiri ile katkıda bulunmanız bizleri sevindirecektir. Söz konusu seminere katılmanız mümkün olacaksa, lütfen en son 19 Mart 1999 Cuma günü elimize geçecek şekilde bildiri başlığını ve yarım sayfaelik bir özeti bize ulaştırmanızı diler, sevgi ve saygılarımızı sunarız.

Prof.Dr.Göküt Akın
İTÜ Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı
öğretim üye ve yardımcıları adına.

Adres:
İTÜ Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı
Taşkuşla, 80191 Taksim, İstanbul

Faks: 0212 2514895 (Dekanlık)

OSMANLI-BATI SANATSAL İLİŞKİLERİNE DAİR
ARAŞTIRMALARA GENEL BİR BAKIŞ

Dr. Burcu ÖZGÜVEN
Mayıs 1999

Coğrafi konumu nedeniyle Doğu Avrupa ile Orta Doğu arasında yer alan Türkiye'nin tarih içinde hem doğusunda, hem de batısında bulunan ülkelerle kültürel, ekonomik, toplumsal birçok temasları olmuştur. Ülkemizin sahip olduğu özgün coğrafya nedeniyle oluşan bu ülkelerarası ilişkiler çeşitli yönleriyle incelenerek araştırılmıştır. Tarihsel olayların yanısıra, Avrupa ülkeleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki kültürel ve sanatsal alışverişler analizlerin bir bölümünü oluşturur. Bugüne dek, çeşitli araştırmacılar Osmanlı sanat ve mimarlığının Avrupa kültürü ile ilişkilerine değinmiştir.

19. yüzyıl sonundan 1920'li yıllara dek arkeolojik çalışmaların etkisiyle Osmanlı sanatı bilimsel bir gözle incelenmeye başlandı. Alman ve Avusturyalı tarihçilerin Osmanlı'yı araştırırken, diğer yandan Avrupa'yla (özellikle Doğu Avrupa ülkeleriyle) ilişkilerin kültürel boyutlarına ilgi duymaları, 1920'lerde bir grup sanat tarihçisinin Osmanlı-Avrupa sanatsal alışverişini ayrıntılarıyla incelemelerine yolaçtı. Josef von Karabacek, Joseph Strzygowsky, Georg Jacob, Ernst Diez, Heinrich Glück ve Emil Jacobs gibi araştırmacılar her iki kültür arasında çeşitli paralellikler kurdular. Sinan'ın mimarlığı, klasik dönem eğilimleri, 18. yüzyıl bahçe düzeni, saraylar ürünü hediyeler gibi konularda değerlendirmeler yapıldı .

Diğer yandan, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de benzeri çalışmalar sürüyordu. Dönemi için ilk sayılabilecek bir yayın olan "Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası" (daha sonra "Türk Tarih Encümeni Mecmuası") çeşitli konularda tarihçilerin birikimlerinin ve yayınlanmamış önemli belgelerin değerlendirilmesine öncülük ediyordu. 1930'larda yerli ve yabancı araştırmacılar dönemin alışkanlığına uygun olarak betimleme ağırlıklı yerel monografilere yer verdiler. Otuzlu yıllardan itibaren düzenli olarak yayınlanan "Arkitekt" dergisinin yazarları, "Osmanlı Rönesans Devri" kavramını geliştiriyorlardı; Mimar Sinan'ın ve diğer klasik mimarların eserlerini, Edirne

ve İstanbul'daki önemli anıtları, batıdaki Rönesans mimarisinin ilkeleriyle karşılaştırdılar.—→(2)

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin NATO içindeki konumu Osmanlı-Avrupa tarihsel ilişkilerini yeniden gündeme getirdi. Bunun bir uzantısı olarak, mimarlık ve sanat tarihinde karşılaştırmalı incelemeler, araştırmacılar tarafından daha çok ele alınmaya başladı. Çalışmaların hareket noktaları konulara göre değişiyordu. İncelemeler çeşitli başlıklar halinde sıralanabilir :

1. Galata Kentsel Yerleşimi :

Galata şehri, Frenk, Venedik, Ceneviz ve daha birçok koloniyi barındıran ticaret ağırlıklı bir yerleşmeydi. Çeşitli kültürlerle mensup kişiler kendi binalarını kendi geleneklerine uygun inşa ederek Avrupa'ya benzer bir kent dokusu oluşturmaya çalışmışlardır. Osmanlı başkentinin bitişiğinde yer alan bu doku, kültürel ilişkileri de gündeme getirir.

Bu konuda ilk Türkçe yayınlardan biri Celal Esat (Arseven)'in Schlumberger ve Dethier gibi Bizantinistlerden yararlandığı çalışması olmuştur. Ancak bu döneme ait eserlerde Galata'daki Ceneviz mahalle dokusu kentsel bir değerlendirmeden çok, yapı ölçeğinde ele alınmıştır. Cumhuriyet öncesi incelemelerde Galata, doğu ve batı kimliklerinin karşılaştığı bir yerden çok Osmanlı içinde kendine özgü bir Frenk adası konumundadır. İstanbul'u gezen seyyahların tek yanlı, oryantalist gözlemleri de Galata'nın doğu ile çevrelenmiş içine kapanık bir batı mahallesi olarak değerlendirilişini etkiler.

2. Doğu Avrupa ve Balkan Ülkeleri ile Karşılaştırma :

Osmanlı İmparatorluğu uzun süre çeşitli Doğu Avrupa ülkelerinde yönetimini ve ağırlığını hissettirmişti. Anadolu'dan buraya aktarılan kültür, hamam, cami, konut gibi yapı tiplerinin ve bir mimari geleneğin yerleşmesine neden olmuştu. Aynı zamanda, Doğu Avrupa'dan İstanbul'a gelen göçmenler sahip oldukları birikimi başkente taşımıştı.

Doğu Avrupa ve Balkanlarda bulunan ülkelere ilişkin karşılaştırmalı çalışmalar 2. Dünya Savaşı sonrası bu ülkelerin siyasi durumlarının elverişsizliği nedeniyle çok seyrek olarak ele alınabildi. Bu ülkelerde bulunan arkeologlar, mimarlık ve sanat tarihçileri kendi topraklarında varolan Osmanlı yapılarının bir kısmını inceleyerek, bunları çoğunlukla betimlemeci bir anlayışla yayınladılar. Yayınların bir kısmı Osmanlı kültürünü incelemekten çok, onarılan ve yeniden farklı kullanımlara açılan hamam, cami, medrese gibi yapıların özgün durumlarını ortaya koymaktı. Bu nedenle sadece ayakta olan

yapılar incelemelerin konusunu oluştuyordu. Demir Perde döneminde Yugoslavya, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Macaristan ve Romanya'daki yapıları kapsamlı olarak inceleyen Ayverdi'nin eserlerinde çoğu zaman rehberlerin veya ilgili kişilerin verdiği bilgilerle yetinmek zorunda kaldığı gözlenmektedir.

3. Ticaret ve El sanatları :

Osmanlı çini, halı, dokuma, deri ve çeşitli el sanatları ticaret yoluyla Avrupalı kullanıcıya ulaşmış, ve bu da batıda belirli ölçülerde yankı bulmuştur. Avrupa'daki Osmanlı el ürünleri arasında en ilgi çekenlerden biri, kuşkusuz, çinidir. Bugün dünyanın çeşitli müze ve koleksiyonlarında bulunan İznik çinileri, ilk olarak 1920'lerde Londra'daki Burlington Sergisi ile Avrupalı koleksiyonerlerin beğenisine sunulmuştu. O sıralar 'İran çinisi' olarak bilinen eserlerin Osmanlı işi olduğu anlaşılınca, çinilere olan ilgi daha da arttı. 1930'larda Burlington Magazine gibi dergilerde konuyla ilgili makaleler kaleme alınmaya başlandı. Genellikle bilinçli bir koleksiyoner grubuna yönelik bu yayınlarda eserler tekil olarak ele alınıyor, üretildiği dönemde varolan ekonomik ve kültürel koşullar geri planda kalıyordu. İznikler, 15.-16. yüzyıl İtalyan 'majolica' porselenleriyle aynı kültürel döneme ait kabul edilse de bu konuya ilişkin ciddi bir çalışma ele alınmadı.

4. Törenler ve Gösteriler :

Avrupa ve Osmanlı sarayları arasında gidip gelen hediyeler, verilen ziyafetler, elçiler için düzenlenen kabul törenleri, şenlikler, çiçek sanatı, peysaj düzenlemeleri, mekanik gösteriler vb. kültürel alışveriş ortamı yaratır. Osmanlı sarayında tanık oldukları ilginç gösterilerden etkilenen elçiler izlenimlerini ülkelerinde de uyguladılar. Özellikle 18. yüzyıl Avrupa saraylarında egzotik yaşam tarzı özenti, deniz aşırı seferler ve geziler sonucu farklı kültürleri ve sarayları inceleyen gözlemcilere dek uzanır.

1920'lerde Heinrich Glück, mimarlık ve resim gibi sanatların görece kalıcılığından esinlenmiş olsa gerek, saray gösterilerine 'geçici sanat' adını vererek doğu-batı karşılaştırmalarındaki yerine değinir. Alman asilzadelerinin debdebe merakını anımsayan Glück, Osmanlı'daki kabul törenlerini, havai fişek gösterileri ve su oyunları gibi eğlencelerin etkisini Barok sanatta da arar. (6) Bir diğer araştırmacı, Metin And, Osmanlı saray gösterilerini kültür tarihinin içine yerleştirirken, Osmanlı imgesinin batıdaki tiyatro ve bale eserlerinde sessizce beliren gölgesini takip eder.

5. Yabancı Sanatçılar ve Hümanistler:

Fatih döneminden itibaren Osmanlı Sarayı'na çeşitli yabancı sanatçılar davet edilir. Gentile Bellini dışında, çağının en parlak ismi olmayan bu sanatçılar, Osmanlı sanatında derin izler bırakmamış olsa da, bazı batılı örneklerin görülmesine neden olmuştur. 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı resmindeki batılılaşma yabancı ressamalara bağlanabilir. Ayrıca, ondokuzuncu yüzyılda Paris'e gönderilen genç ressamlar da batı resim sanatını kabul edilebilir ölçülerde Osmanlı'ya taşımışlardır.

Fatih dönemine ait hümanistlere ilişkin araştırmalarda en sık karşılaşılan konu, Anconalı Ciriaco'nun II. Mehmed'in eğitimini etkileyip etkilemediği sorusudur. 1980'lerde Art Bulletin'de yayınlanan bir makale, Ciriaco'nun birçok kez İstanbul'a geldiğini, ancak bunun Bizans döneminde ve şehzade II. Mehmet'in Manisa'da bulunduğu bir sırada gerçekleştiğini vurgular. Fatih dönemine ilişkin bir diğer popüler konu da, 'İtalyan hümanist ve mimarların Osmanlı mimarisinin gelişimine ne ölçüde katkıda bulunduğu' sorusudur. Bugüne dek ele alınan değerlendirmelerden bir İtalyan mimarın Osmanlı anıtsal mimarisinin yönünü değiştiren herhangi radikal bir girişimde bulunmadığı sonucu çıkmaktadır. Her iki soru da, gerçekte, kendine özgü koşullar içeren Osmanlı mimarlığını Avrupa mimarlığı ile karşılaştırmaktan öte, Osmanlı sanatının 'egemen batı kültürünün' uzantısı olmaya değer yönü bulunup bulunmadığını sorgulayan niteliktedir.

6. Osmanlı Barok Mimarlığı :

Osmanlı mimarisinde 18. yüzyılda görülen Barok eğilim her ne kadar batı kaynaklıysa da örnekler özgün bir anlayışla ortaya konulmuştur. Aynı şekilde geçen yüzyılın başlarında uygulanan Osmanlı Ampir'i geleneksel formlarla birlikte ele alınan bir üsluptur.

Doğan Kuban'ın 'Osmanlı Barok'unu ele alan çalışmasına dek bu eğilim tarihçiler tarafından yozlaşmış bir mimari form olarak görüldü. Özellikle 1930'lardaki yazarlar, Osmanlı Barok'unu hızla çöküşe doğru giden bir devletin mimari açıdan teslim oluşu şeklinde değerlendiriyorlardı. Bu da, Osmanlı mimarlığının uzun bir süre siyasi tarih araştırmalarının etkisinde ele alındığını; böylece toplum dinamiklerini gözardı eden bu anlayışın önyargılarına bağlı kalındığını göstermektedir.

7. Akdeniz Mimarlığında Kubbe Elemanı :

Akdeniz mimarisinde sık rastlanan bir mimari öge olan kubbe, eskiçağ ve ortaçağda Persler, Romalılar ve Bizanslılar tarafından kullanılmıştır.

Romalıların İtalya'daki uygulamaları Rönesans İtalyası'nı, Bizans kubbesi ise Osmanlı klasik mimarisini etkilemiştir. Kubbe yalnız bir yapı elemanı olarak değil, ayrıca simgesel birleştirici yönüyle de ele alınmış; özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda İtalya'da kullanım bulan kubbenin Osmanlı mimarisindeki yerine dikkat çekilmiş, ve buna bağlı olarak Osmanlı ve İtalyan sanatları karşılaştırılmıştır.

8. Ondokuzuncu yüzyıl etkileri :

Tanzimat sonrası batılılaşma sürecine giren Osmanlı devleti, yeni kurumlar ve yeni bir bürokrasi anlayışı geliştirirken, mimari de işleve bağlı olarak batılı üsluplara yönelmiştir. Tip planlı resmi binalar, Art Nouveau tarzı saray yapıları, eklektik üsluplu camiler batı etkisini yansıtır.⁽¹³⁾ Son yirmi yılda bu konuda yapılan yerli ve yabancı araştırmalar hız kazanmıştır. Sadece tekil yapıları değil, yapı grupları, mahalle kimliği ve tipolojik özellikleri gibi konuları ele alan çalışmalar, ondokuzuncu ve erken yirminci yüzyılda Osmanlı mimarisindeki batı etkilerini sorgulamaktadır.

9. Diğer :

Din adamları ve misyonerlik, gezginler, korsanlar, yabancı sığınmacılar, uluslararası fuarlar gibi çeşitli başlıklar da Osmanlı-Avrupa sanat ilişkileri araştırmalarına konu olmuştur. Bu incelemelerde Osmanlı'dan Avrupa'ya hangi kültürel etkinin, hangi yolla ve nasıl geçtiğini veya bunun tersinin nasıl gerçekleştiği soruları ele alınmaktadır.

Tüm bu başlıklar, Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa ülkeleri arasındaki sanatsal ve mimari ilişkilerin niteliğini ortaya koymaya yöneliktir. Ancak Osmanlı'nın estetik ölçütlerinin, bilgi birikiminin iyi korunduğu Avrupa ülkeleri kadar net olmayışı, karşılaştırmalı çalışmaların sık sık yüzyüze geldiği engellerden biridir. Usta-çırak ilişkisi, sanatçının anonim kalışı ve yazılı kuramsal kaynakların eksikliği nedeniyle Osmanlı sanatçısının ne düşündüğü, nelerden etkilendiği ve dıştan gelen etkileri nasıl yorumladığı konuları tam bir açıklık kazanamamıştır. İnsan unsurunu temel alarak, Osmanlı zihniyetinin batı ile benzerliklerini ortaya koymak, Osmanlı-Avrupa sanat ve mimarlık karşılaştırmalarına önemli katkı sağlayacaktır.